МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Факультет економічних наук
Кафедра управління земельними ресурсами

Коваленко Віталіна Федорівна

ПРОЕКТ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ОБГРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ СІВОЗМІН ТА ВПОРЯДКУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «Доброчин»

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

АВТОРЕФЕРАТ
дипломної роботи на
здобуття освітнього ступеня
«Бакалавр»

Миколаїв 2020

Бакалаврською роботою є рукопис

Робота виконана на кафедрі управління земельними ресурсами в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук
Лазарева Олена Володимирівна
Чорноморський національний
університет ім. Петра Могили
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри управління земельними ресурсами.

Рецензент: директор ТОВ «Український експертний Центр по вимірюванню та оцінці В.М. Совщак»

Захист відбудеться 22 червня 2020 р. об 9.00 годині на засіданні ЕК в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2а, корпус 10-П.

З бакалаврською роботою можна ознайомитись у бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, корпус 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Земля завжди була і залишається надійним ресурсом економіки. Така особлива увага до землі знайшла своє відображення у Конституції України, в якій проголошено, що «Земля є основним національним багатством», що перебуває під особливою охороною держави» [18]. Земельний фонд України, який складає 60,4 млн га представлений, у великій мірі, сільськогосподарськими угіддями, площа яких складає 41511,7 тис га, що складає біля 19 % загальноєвропейських, в тому числі ріллі майже 27 %. Площа найбільш родючих ґрунтів, до яких відносяться чорноземи, за різними оцінками складає від 15,6 до 17,4 млн га [19, с. 28], або 8,7 % чорноземів світу. На душу населення в Україні припадає майже 0,7 га орних земель, тоді як у Франції – 0,33 га, Великобританії – 0,11 га, Польщі та Угорщині – відповідно – 0,4 і 0,5 га, Німеччині – 0,15 га, а в Китаї – лише 0,1 га.

Ц свідчить про те, що України має колосальні ресурси і можливості позитивних досягнень у сфері аграрного виробництва, перетворення потенціалу землі у фактор економічного зростання. Але поки що економічні показники розвитку сільського господарства залишаються мізерними, що є свідченням того, що земля використовується неефективно. Причин тут є багато, але одна з головних – безпланове, споживацьке використання землі, що призвело до того, що великі площі родючих земель терплять непомірні антропо-техногенні навантаження. Це стало причиною того, що понад 35 % сільськогосподарських угідь піддаються процесам руйнування шляхом ерозії [1, 2, 20], дегуміфікації і ін.

Велика доля на ті проблеми, що існують у землекористуванні, покладаються на стихійний характер розвитку землеустрою сільськогосподарських землекористувань як елементу розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, пов’язаних з використанням землі. Тільки завдяки землеустрою створюються організаційно-територіальні умови раціонального і ефективного використання землі, сприяє підвищенню родючості грунту. Причому всіх негараздів потрібно шукати не у факті проведення земельної

реформи, а у розвитку ефективної системи управління землекористуванням, на основі механізмів, властивих ринковій економіці.

В основі сучасного землеустрою, як істотного каталізатора підвищення продуктивності земель і їх екологобезпечності, має бути ґрунтозахисна система землеробства, побудована на засадах контурно-меліоративної організації території з диференційованим використанням ріллі у залежності від рельєфних умов.

Розуміючи важливість цього методу управління землекористуванням, Урядом України прийнято дві Постанови [8, 9], які розкривають важливість проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь.

Унікальна цінність цих Постанов полягає в екологічних пріоритетах сільськогосподарського землекористування, чого раніше не спостерігалось.

Традиційно над проблемами раціоналізації сільськогосподарського землекористування працюють такі високоавторитетні вчені, як В.В. Горлачук, А.С. Даниленко, Д.О. Добряк, Л.Я. Новаковський, А.Я. Сохнич, А.М. Третяк та ін.

Завдяки їм, і під їх керівництвом відпрацьовано методологічні положення реалізації земельної реформи, розкрито особливості розвитку землеустрою в умовах переходу до ринкової економіки.

Вважаємо за необхідне підкреслити, що використовуючи набуті знання під час навчання за спеціальністю 193 «Геодезія та землеустрій» в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили, наукові і прикладні праці у галузі землеустрою нами розроблено проект, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь фермерського господарства, про яке нижче йтиме мова.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, його методи та інформаційну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі **«Аналітичний огляд літератури за темою роботи»** я проаналізувала концептуальні засади використання сільськогосподарських земель в реаліях сьогодення і світоглядне осмислення сутності землеустрою як стрижневого чинника раціонального використання сільськогосподарських земель.

Очевидним є те, що Україна із віртуальної трансформувалась в справжню демократію. Це видно з того, принаймні, що адміністративний ресурс перестав бути інструментом тиску на людей, партії, громадські організації. Але, після майже 30 років здобуття незалежності Україна так і не розв'язала своїх фундаментальних проблем у галузі земельних відносин та управління земельними ресурсами. Але гірше те, що в Україні і її регіонах навіть не піднімається питання про подолання негативної тенденції у землекористуванні. Поняття «землеустрій» вважаємо за доцільне розглядати у двох аспектах, а саме у вузькому і широкому розумінні. У вузькому розумінні воно розглядається як інструмент управління земельними ресурсами для досягнення відповідних цілей: підвищення продуктивності сільгоспземель, відтворення і збереження родючості ґрунтів, захист ґрунтів від деструктивних процесів і ін. У широкому розумінні поняття «землеустрій» відображено у Земельному кодексі України, законі України «Про землеустрій» та інших джерелах. На нашу думку, більш точним і водночас зрозумілим буде наступне визначення землеустрою. «Землеустрій – це комплекс еколого-економічних, технічних і правових заходів щодо раціонального використання землі». Причому, незалежно чи це землі промисловості, чи сільськогосподарських підприємств. Таке формулювання позбавляє кривотолків у системі землевпорядної науки, системі управління земельними ресурсами.

У другому розділі **«Змістовний аналіз та концепція розвитку фермерського господарства»** вивчила відкриття землевпорядного процесу та підготовка до вчинення землевпорядного впровадження і концепція розвитку фермерського землекористування. Землевпорядний процес являє собою сукупність реальних дій суб'єктів процесуальних правовідносин. Тобто, мова йде про те, що землевпорядний процес являє собою послідовний порядок виконання окремих землевпорядних дій, як ось:

- порушення клопотання про проведення землевпорядних дій;
- підготовчі роботи щодо складання проекту землеустрою;
- складання проекту землеустрою;
- розгляд (погодження) проектної документації;
- здійснення авторського нагляду за виконанням проекту землеустрою.

Однією із важливих інформацій є аналіз існуючого стану аграрного виробництва, наявність та розміщення поголів'я тварин і птиці, їх продуктивність. Особлива увага приділяється структурі посівних площ та урожайності сільськогосподарських культур, освоєнню раніше запроваджених сівозмін. Виходячи з логіки розвитку землевпорядного провадження нам вдалось з'ясувати реальну площу земельних угідь фермерського господарства

Угіддя	Площа, га	Структура, %	Примітка
Рілля	582,1	91,4	
Пасовища	21,5	3,4	
Всього сільськогосподарських угідь	603,6	94,8	
Населені пункти	4,8	0,8	
Господарський двір	2,9	0,5	
Під дорогами	7,0	1,1	
Під водою	16,1	2,5	
Лісосмуги	2,2	0,3	
Всього	636,6	100	

3.1. У третьому розділі **«Методологічні засади просторово-територіального планування фермерського землекористування»** було оглянуто основні методичні підходи до формування системи сівозмін, організацію території сівозмін та угідь і еколого-економічна ефективність проекту.

Конкурентоспроможність аграрного сектора економіки значною мірою визначається організацією раціонального використання і охорони ґрунтів.

розширення площ сільськогосподарських угідь, в першу чергу ріллі. В результаті цього були розорані крутосхили, сіножаті, пасовища, придорожні смуги і ін. Важливо відзначити, що методологічно розробка проектів землеустрою у ринкових умовах відрізняється від соціалістичного періоду, коли панувала адміністративно-тоталітарна система управління державою, своєю демократичністю, свободою прийняття управлінських рішень, які випливають з інтересів природи, суспільства і економіки і відповідальністю людини за їх долю.

Доведено і наукою, і практикою, що істотне зростання обсягів виробництва рослинницької продукції, підвищення продуктивності роботи машинно-тракторних агрегатів, людської праці досягається завдяки впорядкованості сівозмінних територій. Тому великі і відповідальні завдання покладаються на землевпорядні органи, які покликані знаходити і використовувати наявні ресурси і можливості впорядкування території сівозмін для неухильного підйому виробництва сільськогосподарських продуктів.

Доцільність проекту землеустрою, а також всіх його рішень, передбачуваних проектом, передбачується глибоким еколого-економічним обґрунтуванням і певною еколого-економічною ефективністю. Основним показником, що характеризують економічну ефективність проекту землеустрою, є:

- склад земельних угідь;

- забезпечення виробництва заданого асортименту сільськогосподарської продукції по обсягах і цінності для забезпечення найбільш повного задоволення потреб населення;
- обсяги виробництва продукції у грошовому виразі;

Екологічна ефективність (ефект) виражається відверненням ерозійних процесів, екологічною стабілізацією ландшафтів і біорізноманіття.

ВИСНОВКИ

1. Надзвичайно важливим напрямом розвитку земельних відносин є необхідність еколого-економічного регулювання антропогенного навантаження на сільськогосподарські угіддя з метою підтримання їх сталого розвитку. Існуюча законодавчо-нормативна база щодо організації раціонального використання землі не забезпечує збалансованого природокористування.

2. Одним і ключових моментів розвитку вітчизняного аграрного сектора економіки є просторово-територіальне використання земель, що забезпечує синергетичний ефект при формуванні конкурентоспроможного землекористування. Весь дореформений період і початок земельної реформи, яка пов'язана із прийняттям Декларації про державний суверенітет України були орієнтовані на екстенсивне використання сільськогосподарських угідь, в тому числі ріллі, що призвело до руйнівних процесів у сільськогосподарському землекористуванні. Всі регіони України охопила тотальна ерозія ґрунтів, відбулось неймовірне виснаження грунту, через що знизилась продуктивність орних земель, порушено екологічну стабільність територій та інші негативи.

3. Обґрунтовано суперечливість у визначенні феномену «землеустрій», який приводиться у Земельному кодексі України. Згідно Земельного кодексу України землеустрій орієнтований на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території. Але регулювання земельних відносин не входить до компетенції Земельного кодексу. Це компетенція Верховної Ради України та інших центральних органів влади. Доведено, що землеустрій – це комплекс еколого-економічних, технічних і правових заходів щодо раціонального використання землі, який пристосовується до умов розвитку суспільства.

4. Порівняльний аналіз та оцінка сучасного стану розвитку землеустрою чітко продемонстрував, що землеустрій не тільки не втрачає своєї суті, але ще

більше затребуваний суспільством. Тільки завдяки землеустрою виконано архіважливі роботи з розроблення проектів роздержавлення земель колективних сільськогосподарських підприємств з видачею державних актів на право колективної власності; проведено інвентаризацію земель; розроблені проекти землеустрою формування земеь резервного фонду і запасу; розроблений проект розпаювання земель; розроблені проекти організації території земельних часток (паїв); розроблені проекти встановлення меж населених пунктів; виконуються роботи з виділення земель новоствореним агроформуванням; розроблено загальнодержавну Програму використання і охорони земель (поки що не затверджена) і ін. Землеустрій являє собою стержневий чинник раціонального і ефективного використання сільськогосподарських земель, як головного засобу виробництва у сільському господарстві.

5. Аналіз складу земельних угідь, їх співвідношення у загальній площі земель фермерського господарства свідчить про високе антропогенне навантаження на територію. Значна частина орних земель (52,0 га) знаходиться на рельєфі понад 7^0 із середнь і сильнозмитими ґрунтами, а 90,2 га ріллі розміщено на схилах $3\text{-}7^0$ із середньозмитими ґрунтами, що є прямою загрозою до активної деградації грунту.

Структура помівних площ на час складання проекту землеустрою іде врозріз науково-обгрунтованим нормативам, регламентованим постановою Кабінету Міністрів України.

В результаті цього, соняшник вимушено повертається на своє попереднє місце у сівозміні через 5 років, а не через потрібних 7 років. Низька урожайність культур свідчить про екстенсивну систему землеробства. Дефіцит гумусу щорічно впродовж багатьох років тримається на рівні 0,4 т/га, що відповідає 8 т/га гною, який потрібно внести для компенсації втрат гумусу.

6. На підставі проведеного аналізу встановлено доцільність диференційованого використання орних земель на основі поділу їх на еколого-технологічні групи. Перша група сформована із орних земель, що розміщені

на схилах 0-3^0 площею 434,6 га, друга група площею 85,7 га на схилах 3-7^0 на середньозмитих ґрунтах і третя група – на схилах понад 7^0 із сильно змитими ґрунтами площею 52,0 га. З метою відтворення і збереження родючості ґрунтів третьої групи останні вилучено із складу ріллі під постійне залуження. З метою захисту водних артерій від засмічення і забруднення передбачено створення прибережної захисної смуги.

7. Визначено, що головною ланкою системи землеробства є раціональна структура посівних площ та ефективна системи сівозмін.

З метою підвищення екологічної стійкості агроландшафту проектом землеустрою, який базується на контурно-меліоративній організації території з диференційованим використанням орних земель, передбачено 3-х пільну сівозміну на площі 85,7 га з середнім розміром поля 28,57 га та польову 6-и пільну сівозміну на площі 434,6 га з середнім розміром поля 72,4 га.

8. Доведено, що головною умовою запобігання руйнівним процесам землекористування ерозією є протиерозійне розміщення полів сівозмін. Вже недостатньо обмежуватись умовою прямолінійності і паралельності сторін полів. Важливо, щоб запроектовані поля були орієнтовані не на транзитні лінії потоків дощової води, а максимально перехвачували її від вершини рельєфу до низу. У цьому випадку поля проектувались за принципом контурної організації території, тобто супроводжували проходження їх меж горизонталями рельєфу.

9. Визначено, що незалежно від того, що у польову сівозміну впроваджено одне поле, зайняте чорним паром на площі 72,4 га, 52,0 га виведено із складу орних земель, виробництво валової продукції на час освоєння проекту складатиме 7438,1 тис грн., що на 156,6 тис грн. більше, ніж на час розроблення проекту. Рівень використання землі за проектом складає 13,7 тис грн/га, а до проекту – 12,5 тис грн..

Анотація

Коваленко В. Ф. Проект еколого-економічного обгрунтування системи сівозмін та впорядкування територій фермерського господарства

«Доброчин».

Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня Бакалавр за спеціальністю 193 – Геодезія і землеустрій. – Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв, 2020.
В роботі проаналізовано наукові основи планування сучасного землеустрою, оцінка стану використання сучасних земель та землеустрій територій орних земель. Зроблено аналіз та концепція розвитку фермерського господарства.

Було оглянуто основні методичні підходи до формування системи сівозмін, організацію території сівозмін та угідь і еколого-економічна ефективність проекту.

Ключові слова: землеустрій, сівозміна, фермерське господарство.

ANNOTATIION

Kovalenko V.F. Project of ecological and economic substantiation of crop rotation system and landscaping ” Dobrochyn” farm.

Thesis for the educational qualification level Bachelor in specialty 193 - Geodesy and Land Management. - Black Sea National University. Petro Mohyla, Mykolayiv, 2020.

The paper analyzes the scientific basis of modern land management planning, assessment of the state of use of modern lands and land management of arable lands. The analysis and the concept of development of a farm are made.

The main methodological approaches to the formation of the system of crop rotations, the organization of the territory of crop rotations and lands and ecological and economic efficiency of the project were reviewed.

Key words: land management, crop rotation, farming.